

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СУБ'ЄКТ ХУДОЖНЬОЇ, НАУКОВОЇ Й МИСТЕЦЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ

УДК 821.161.2–82'06 ШевченкоТ.

*Н. Гаєвська, докт. філол. наук, проф.,
О. Гаєвська, канд. філол. наук, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ДИСКУРС А. МАЛИШКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті йдеться про Шевченківський дискурс у поезії А. Малишка.

Ключові слова: дискурс, вплив, проблематика, образна система, мотив, універсальність, паралелі.

У митця надзвичайно широкого діапазону як А. Малишко чимало прямих ремінісценцій з творів багатьох письменників різних літератур, у тому числі, звичайно, Тараса Шевченка. Немає сенсу детально зосереджуватися на окремих взаємозапозиченнях та співпадіннях мотивів, проблем у А. Малишка, які йдуть від Т. Шевченка. Важливою є закономірність близькості цих проблем і мотивів, разом з тим, суттєва відмінність у трактуванні їх А. Малишком.

Найбільш суттєві паралелі можемо спостерігати в творах філософської та соціальної проблематики (на відповідному матеріалі). У питанні філософського осмислення дійсності А. Малишко досить близький до Т. Шевченка. А в розумінні пізнання світу, життя, безсмертя народу їх погляди ідентичні (єдине, що розділяє поетів – час, епохи).

Скажімо, в А. Малишка образ Прометея (поема "Прометей") і образ Прометея в Т. Шевченка (поема "Кавказ").

В образі Прометея Т. Шевченко показує незламність і безсмертя народу тому "царизм "не вип'є живої крові", "не скує душі живої". Поет наголошує, що серце народу "знову оживає і сміється знову". Нездоланність народу звучить в словах: "Не вмирає душа наша, не вмирає воля".

Створюючи образ Прометея, поет не йшов сліпо за відомим грецьким міфом, а взяв звідти лише ідею безсмертя Титана. Автор наголошує на стражданнях і стійкості закутого Прометея, якого не в силі здолати хижий орел. Волелюбний народ не скорити, не дивлячись на щомиттєві терзання. Образ Прометея не лише спонукає народи до боротьби проти сваволі царизму, а й виховує віру у неминучу перемогу.

Аналогічні слова і мотиви А. Малишко вкладає в уста Прометея з однойменної поеми.

*Дивіться, люди, по мені
Устануть інші в пломені,
Ставайте й ви в трудні походи.
Не вип'ють прокляті заброди
Живущу кров мою. О ні! [1, т. VII, 260].*

І хоч митці жили в різний час, але як актуально звучать слова з твору, вкладені в уста Прометея. Це справді узагальнений і вічний образ, який втілює ідею нескореності народу, невмирущості його прагнень до свободи, волі, державної незалежності і віри в майбутнє.

*Жаркі вуглини підібрав
Для інших радісних заграє,
Бо вже й йому сурмили ранки,
І серця стлілого останки
Зібрав на груди приховає.
"Живіть мене теплом своїм,
Я понесу вас в кожен дім.
Щоб знов життя людське розквітло,
Чи ваше горде яре світло
Не вмере, як одинокий грім?" [1, т. VII, 261]
І висновок А. Малишка:
Я знову встану, я воскресну
Цвітком людських ясних надій [1, т. VII, 262].*

Ці рядки ніби перегукуються з Шевченковими словами "Борітеся – поборете!... за вас правда...". Слушно пише Д. Павличко, що А. Малишко – не просто популяризував Т. Шевченка, а й переосмислював його гасла братерства, свободи, безкомпромісної боротьби правди з кривдою. Крім цього, він створює оригінальний образ Кобзаря, його неспокійного і невпокореного духу.

Ідейний зв'язок між А. Малишком і Т. Шевченком – це результат подібності їх активно-громадянських позицій. Та є між ними ще один зв'язок – складні взаємини учня та вчителя. Їх складність полягає в тому, що це відносини двох цілком різних епох української поезії. Шевченків огонь був для Малишка не предметом зовнішнього наслідування, а палахкочучим нутром його ества, магмою, а не поверхнею його слова.

*Тарасе, чуєш ти мене чи ні?
Я все життя горю в твоїм огні.
("Увечері, де канівські гаї") [1, т. I, 54].*

Кожен великий митець створює певні образи, характери, по яких потім можна пізнати цілу епоху. Коли ж говорити про Т. Шевченка, то його "поетичний дар дав людству цілу сім'ю образів, типів і характерів, за якими визначається століття... Він поетично розкрив і

узагальнив цілий комплекс подій політики, філософії, революційних і національних домагань, і ці поетичні шедеври стали явищем епохальним" [1, т. X, 248].

Жіночий образ є наскрізним в обох поетів. Саме від Т. Шевченка йде А. Малишко у змалюванні образу жінки. Він, як і Кобзар, використовує фольклорні засоби, часто звертається до образу своєї матері, яка, здається, думала піснями. Ось що він пише в автобіографії: "Співала мати про журавку, що залишилася з малими дітьми, і про вдовину ниву, незасіяну, незорану і про чаєчку-небогу "при битій дорозі", про зелений явір, що у воду нахилився, – і в цьому широкому світі пісень і дум, в картинах народного життя, героїчних і печальних, як сльоза, гарячих і буйних, як огонь наступного багаття, – билось, оживало, щеміло і тішилося моє маленьке дитяче серце" [1, т. I, 24]. І далі, вона знала і любила твори Т. Шевченка, розуміла, з якого болю вони народжені, бо й сама була схожа на Шевченкових героїнь... [1, т. I, 24–25].

Жінка-мати в Т. Шевченка – бунтівлива, багатостраждальна, вона йде через горе, муки. Шевченкова мати – сама Україна. Саме Україна постає в образах жінок, які скривджені долею в закріпаченому суспільстві: це перш за все селяни, кріпачки, вдови, сироти, покритки.

Т. Шевченко, як і А. Малишко, любить своїх героїнь, співчуває їм. Як слушно зауважує М. Рильський: "Такого полум'яного материнства... і такої жіночої муки не знайти, мабуть, у жодного з поетів світу. Т. Шевченко найвищу красу світу бачив у жінці, у матері..." [1, т. I, 26].

*Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим
("У наших раї на землі") [2].*

Надзвичайно цікаві в поета героїні не лише з ліричних творів, а й з поем "Катерина", "Наймичка", "Марія" та ін. Їхня гірка доля є уособленням долі України. А. Малишко так само в образі матері, жінки розкриває долю України. Особливо яскравими, хвилюючими є твори, написані під час війни (1941–1945). А. Малишко бере традиційні образи, збагачуючи їх новими рисами та наповнюючи новим змістом.

*Не плачте, мамо, не треба. І ви не, журіться тату,
Друзі ідуть зі сходу, сурма не грає – б'є.
Катів поведуть на страту, на нашу святу розплату,
І в них не вистачить крові на грізне горе твоє.
("Україно моя") [1, т. II, 114]*

Надзвичайна емоційність розмаїття образів, настроїв і почуттів, масштабність і широта бачення в одній строфі:

*Україно моя, далі, грозами свіжо пропахлі,
Польова моя мрійнице. Крапля у сонця з весла.
Я віддам свою кров, свою силу і ніжність до краплі,
Щоб з пожегу ти встала, тополею в небо росла.
("Україно моя") [1, т. II, 110]*

М. Рильський, аналізуючи поезію А. Малишка, писав, що талант митця, якщо він справжній талант, не може стояти осторонь від долі свого народу. У справжнього митця поезія справжня, висока, значуща, завжди несе глибоку ідею. В такому ж ключі написані й інші твори, цілі збірки А. Малишка періоду війни.

Творчість обох митців завжди була скерована на служіння Україні, народу:

*Ми не лукавили з тобою
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
("Доля", "Муза", "Слава") [2]*

І в А. Малишка:

*Україна моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути... [1, т. II, 107]*

Своє життя поети присвятили служінню рідному народові. А. Малишко завжди з пієтетом ставився до творчості Т. Шевченка. Є його окремі статті про Кобзаря та поезії, у яких А. Малишко наголошує на безсмерті Т. Шевченка і його поезії.

*В небі чистім – птиці грізнолітні
Бережуть могили світлу тінь,
І несуть, несуть співув новітні
Дум твоїх неміряну глибінь [1, т. I, 280–281].*

Навіть у короткому огляді окремих творів бачимо спільність мотивів, образів Т. Шевченка та А. Малишка, а це свідчить про художню універсальність змісту поезії обох митців, її загальнолюдський характер і, разом з тим, оригінальність і своєрідність у кожному конкретнім випадку; про послідовне взаємопроникнення в твори А. Малишка тематики і проблематики Кобзаря. Це явище характерне не лише для творів А. Малишка, а й всієї української літератури ХХ століття, яка завжди відчувала та відчуває вплив могутнього слова Т. Шевченка.

Цей вплив буде вічний, бо поезія Кобзаря вічна і безсмертна, бо вона "давно стала найважливішим і нетлінним складником духовного єства українського народу. Т. Шевченко – це не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть. У чому черпають сили і надії. У глибини майбутнього слав Шевченко свої непохитні заповіді синам рідної землі, і серед цих заповітів перший і останній" [3, т. 1, 65]:

*Свою Україну любіть,
Любіть її... Во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть... [3, т. 1, 65]*

Надзвичайна духовна сила, національна самосвідомість його нації акумулювала історичний досвід і не втрачає сили народного самовираження. І сьогодні, йдучи до ювілейної дати – 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, вона набуває загальнолюдського значення, виростає до світових масштабів, стає "родовим" явищем людського духу і впливає на всі види мистецтва, і літератури зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрій Малишко. *Теори в десяти томах.* – т. 7. – К., 1973. – 26 с.
2. Тарас Шевченко. *Повне зібрання творів у двадцяти томах.* – Т. 2. – К., 2003. – 193 с.
3. І. Дзюба, М. Жулинський // Тарас Шевченко. *Зібрання творів у шести томах.* – Т. 1. – К., 2003. – 63 с.

Надійшла до редколегії 11.03.14

Гаевская Н., Гаевская Е.

Шевченковский дискурс А. Малышко в контексте украинской литературы XX ст.

В статье речь идет о Шевченковском дискурсе в поэзии А. Малышко.

Ключевые слова: дискурс, влияние, проблематика, образная система, универсальность, мотив, параллели.

Haievskа N., Haievskа O.

Shevchenko's discourse of A. Malyshko in the context of Ukrainian literature of the XX century

The article refers to the Shevchenko's discourse in A. Malyshko's poetry.

Keywords: discourse, influence, perspective, imaginary system, motif, versatility, parallel.

УДК 821.161.2–82.091 Шевченко Т.

**О. Астаф'єв, д-р філол. наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У РЕЦЕПЦІЇ ГЕНРИКА СЕНКЕВИЧА

У статті вперше в українському літературознавстві порушено проблему рецепції творів Тараса Шевченка у літературно-критичній та епістолярній спадщині Генрика Сенкевича, проаналізовано його емоційну реакцію на поему "Гайдамаки", окреслено польський контекст оцінки творчості українського поета, простежено точки дотику між історичними творами обох письменників, зокрема у змалюванні Хмельниччини і постаті українського гетьмана.

Ключові слова: рецепція, романтизм, оцінка, контекстуальний аналіз, історичний прототип, національний характер.